

Actieplan Biodivers boeren op Schiermonnikoog

Actieplan behorend bij Regiodeal Natuurinclusie landbouw Schiermonnikoog

Inhoudsopgave

Actieplan Biodivers boeren op Schiermonnikoog	1
Inhoudsopgave	2
1. Aanleiding en context	3
2. Het streefbeeld: Biodivers Schiermonnikoog anno 2030.....	4
3. Sporen en instrumenten naar realisatie van het streefbeeld	7
4. Uitwerking maatregelen, acties en relatie met instrumenten	9
5. Monitoringplan.....	22

1. Aanleiding en context

Op Schiermonnikoog staan alle lichten op groen om een ecologisch gezonde, toekomstgerichte landbouw werkelijkheid te laten worden. Het eiland is voor een belangrijk deel in beheer als Nationaal park. De natuurlijke rijkdom is enorm. Te midden van die natuur ligt de Banckspolder, waarin zeven agrarische melkveehouderijbedrijven, in combinatie met recreatie als tweede tak, actief zijn. De polder is daarnaast een thuis voor veel weidevogels (916 nesten/broedparen van de vier hoofdsoorten in 2020), broedend in het kruiden- en bloemrijke grasland. Bovendien worden jaarlijks zo'n 18.500 ganzen opgevangen. De provincie Fryslân heeft de Banckspolder aangewezen als foerageergebied voor ganzen. Dit betekent dat ganzen gedood moeten worden in de periode van 1 november tot 1 juni. De melkveehouders laten hiermee zien dat op het eiland natuur en landbouw samen gaan.

Het ecosysteem heeft echter ook te lijden van een overmaat aan stikstof vanuit die landbouw. Met uitzondering van de Banckspolder is vrijwel het hele eiland Natura-2000 gebied. Vanuit het Natura 2000 beheerplan is een stikstofreductie noodzakelijk om de kwetsbare natuurdoelstelling te kunnen halen. De boeren op Schiermonnikoog hebben de handen ineen geslagen en zijn bereid om, met ondersteuning van andere partijen, afstand te doen van een deel van hun veestapel en aanvullende maatregelen te nemen om de stikstofdepositie op het Natura 2000 gebied substantieel te verlagen. Tegelijk werken de boeren toe naar een natuurinclusieve landbouw in de polder.

In het kader van de Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw¹ is begin dit jaar het streefbeeld 2030 voor Schiermonnikoog opgesteld. Het streven is om in 2030 te komen tot een natuur- en landschapsinclusieve landbouw op het eiland. Het streefbeeld is daarbij opgesplitst in een aantal sterk samenhangende onderdelen: de bodem, het erf van de boerderijen, strokenteelt, kruidenrijk grasland, de ganzen, de kwelder en twee verbindingzones.

Dit Actieplan beschrijft de maatregelen en inspanningen van partijen om het gezamenlijk streefbeeld te realiseren. Achtereenvolgens komt aan de orde:

- Het streefbeeld
- De instrumenten om te komen tot realisatie van het Streefbeeld en de samenhang daartussen.
- De uitwerking van het Streefbeeld naar Acties, actiehouders en de inzet van instrumenten
- De monitoring
- ...

---

¹ www.regiodealnatuurinclusievelandbouw.nl

2. Het streefbeeld: Biodivers Schiermonnikoog anno 2030

Het Waddeneiland Schiermonnikoog kent één van de mooiste, rijkste en meest afwisselende natuurgebieden van Nederland. Schiermonnikoog kenmerkt zich door rust, ruimte, eigenheid, overweldigende natuur en de gezellige historische dorpskern. Het is een plek waar vele duizenden mensen per jaar naartoe gaan om het gezonde leven, de rust en het natuurschoon te ervaren.

Een centrale plek in deze oase is de Banckspolder, met zeven boerenbedrijven die een hoofdstuk toevoegen aan de eeuwenlange historie van de landbouw op Schiermonnikoog. De polder is een thuis voor weidevogels, broedend in het kruiden- en bloemrijke grasland. Slootkanten en andere landschapselementen herbergen een uitbundige biodiversiteit in een rijk voedselweb. Dankzij toepassing van organische reststromen van het eiland zelf is er een rijk bodemleven in de polder. De strokenteelt en het kruidenrijk grasland zorgen voor rijke biodiversiteit, zowel in de bodem als ook bovengronds. Deze gezonde bodem levert jaar na jaar een goed product op. De melkveehouders laten hiermee zien dat natuur en landbouw samengaan op het eiland.

De overgang tussen de poldernatuur en de duinen en kwelders op het eiland is gradueel en aantrekkelijk voor planten, dieren en natuurliefhebbers. Aan de noordkant van de polder is de overgang zo ingericht dat kuikens in de natuurgebieden kunnen opgroeien. Het beheer van de kwelders nabij de polder is zodanig dat er grazige delen in de kwelder zijn waar ganzen voedsel kunnen vinden. Het duingebied is sterk verbeterd in kwaliteit, door de verminderde stikstofdruk in samenhang met goed natuurbeheer dat aansluit bij de natuurlijke processen van wind, water, plant en dier op het eiland.

Natuurmonumenten en de boeren zorgen met elkaar voor een eiland waar natuur en landbouw elkaar versterken en waar mensen van kunnen genieten. De zeven melkveehouders zorgen voor de biodiverse landbouw op Schiermonnikoog. Deze landbouw levert kwaliteitsproducten die de consument waardeert en waar men een goede prijs voor betaalt. De Schiermonnikoger zuivelproducten vinden hun weg naar de consument via de eilander horeca en middenstand en via de schappen van speciaalzaken en supermarkten. Op de zuivelboerderij kunnen de lokale producten geproefd worden en kan ervaren worden hoe de producten tot stand komen. Fans van het mooie Waddeneiland én simpelweg de liefhebber van een goed product omarmen de zuivelproducten van Schiermonnikoog.

De nadruk binnen het streefbeeld is een versterking van de weidevogelgebieden, een verbetering van de bodem voor biodiversiteit en voerproductie, circulariteit op het eiland (zoals het optimale gebruik van organische reststromen), de instandhouding van Natura 2000 habitats en het versterken van de biodiversiteit in de polder en daarbuiten, mede door de inrichting van overgangszones.

De volgende aspecten zijn van belang om het streefbeeld in 2030 te realiseren:

- **De bodem:** Een gezonde bodem als basis voor landbouw en biodiversiteit, met kwaliteiten als netto koolstofvastlegging, goede waterberging en -doorlaatbaarheid en minder verzilting.
- **Strokenteelt:** Wisselende voedergewassen en meerjarige kruiden voor veevoorziening voor een aantrekkelijk en biodivers landschap en vermindering van de afhankelijkheid van extern veevoeder. Bij een goede inrichting mogelijk verlaging van de ganzendruk.
- **Het erf:** Toepassen van insecten- en vogelbevorderende maatregelen. Toeristen kunnen daarnaast in woord en beeld kennismaken met de lokale producten en de biodiverse landbouw.
- **Kruidenrijk grasland, de koe en weidevogels:** Kruidenrijk grasland afgestemd op de behoefte van de koe, wellicht in combinatie met de keuze voor een dubbeldoel koe. Extensief beheer en toepassing van kruidengras op de dijken.
- **De ganzen:** De kwelder aantrekkelijker maken en door ander beheer en inrichting de polder juist onaantrekkelijk maken. In het uiterste geval is verjagen denkbaar.
- **De kwelder:** Extensief beheer door begrazing met jongvee en droge koeien. Toepassing van een ruime overgangszone (gradueel biodivers landschap) van kwelder naar polder.
- **Reststromen:** Het sluiten van kringlopen door gebruik van reststromen, zoals (berm)maaisel, compost en bokashi.

Verbindingszones:

- **Westerplas:** verbinding via water en dijk tussen polder en plas, extensief beheer door inzet van vleesvee in het gebied en schapen op de dijken.
- **Groenglop:** maatregelen als vernatting, en verkalking en begrazing door rundvee. Door hoger waterpeil in de polder, ontstaat kalkrijke kwel in het Groenglop (gebied ten noorden van de polder/binnenduinrand).

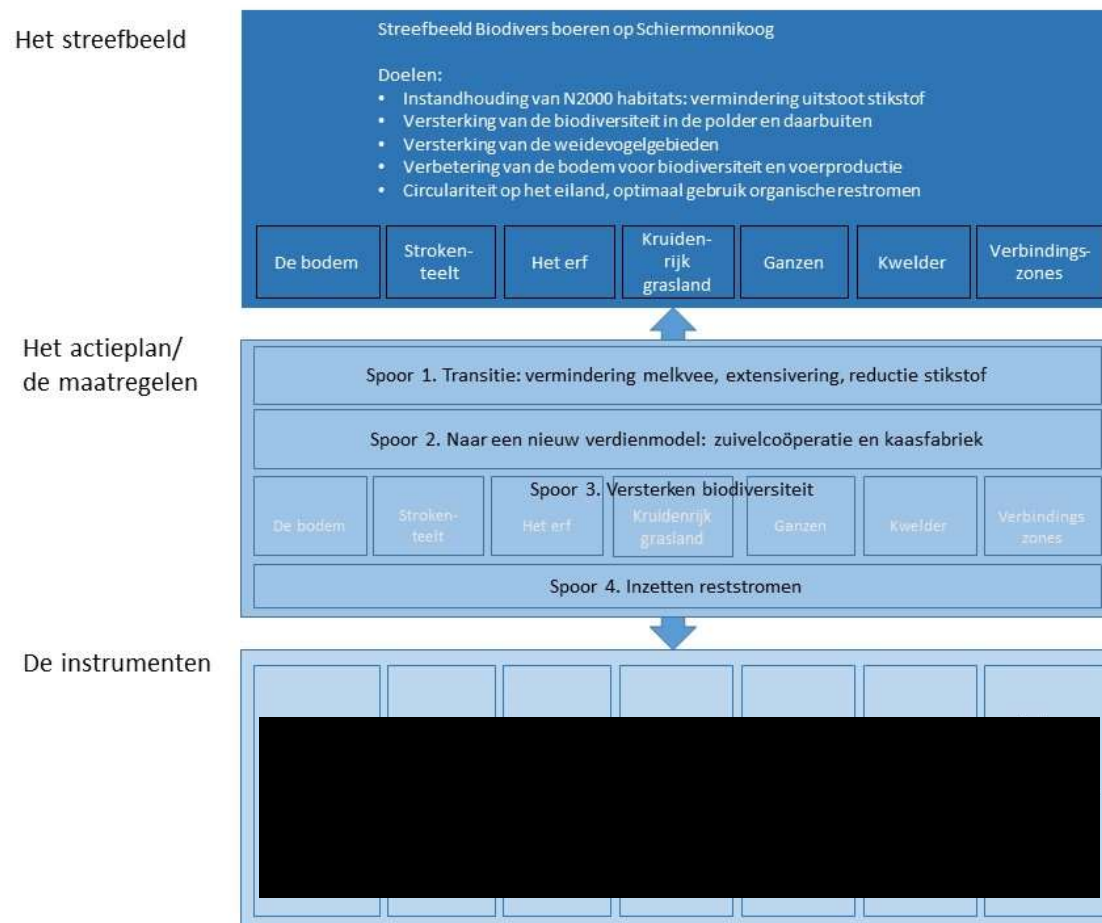
3. Sporen en instrumenten naar realisatie van het streefbeeld

Langs vier deelsporen (en bijbehorende instrumenten) wordt gewerkt aan de realisatie van het streefbeeld. De vier deelsporen zijn:

- Transitieperiode: vermindering stuks melkvee en uitstoot stikstof
- Ontwikkelen van een nieuw verdienmodel: oprichten van een zuivelcoöperatie, de bouw van een kaasfabriek en het in de markt zetten van een eigen kaasmerk.
- Versterking van de biodiversiteit door het leveren van groenblauwe diensten.
- Gebruik van reststromen in de agrarische bedrijfsvoering.

De bijbehorende instrumenten, die elkaar aanvullen, voor de realisatie van het streefbeeld en de genoemde sporen zijn:

- de GLB-pilot: financiering stikstofreducerende maatregelen en groenblauwe diensten voor de periode [REDACTED]
- inpassing in het reguliere GLB-beleid vanaf [REDACTED]
- de PAS: financiering deel van het zuivelspoor, tevens terugvaloptie als het niet lukt om de maatregelen uit de pilot structureel in het nieuwe GLB te krijgen.
- Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw: opstellen streefbeeld en actieplan, monitoring en maatregelen uit het actieplan
- Inzet vanuit de boeren;
- Inzet vanuit private partners [REDACTED]
- Inzet vanuit andere bronnen [REDACTED] (marketing, maatregelen irt weidevogels), [REDACTED]

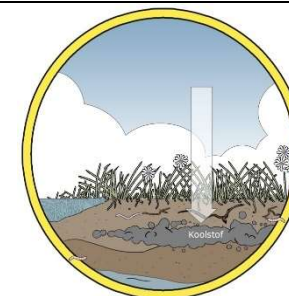
Dit Actieplan beschrijft, op basis van de verschillende aspecten uit het streefbeeld, de verschillende maatregelen, actiehouders en relatie met de inzet van beschikbare instrumenten.

4. Uitwerking maatregelen, acties en relatie met instrumenten

4.1 De bodem

Situatie

De basis voor een goede biodiversiteit ligt voor een groot gedeelte bij een gezonde bodem. De banckpolder ligt grotendeels tussen 1,5 en 2,5 m + NAP. Er worden uitsluitend zandgronden aangetroffen, waarvan een kleine oppervlakte, zuidoosthoek een zavel- of kleidak heeft. Tevens komt hier op enkele plaatsen dieper dan 70 cm een 10á 15 cm dikke, kalkrijke zavelaag voor. De polder bestaat uitsluitend uit grasland of maisland. Door het ontbreken van een boezem is er 's zomer snel sprake van uitdroging. De afgelopen 3 jaar is de polder zeer droogtegevoelig gebleken.

Streefbeeld

Een gezonde bodem is de basis voor landbouw en biodiversiteit. De bodemkwaliteit in de polder is zodanig dat er netto koolstof wordt vastgelegd, de waterberging en –doorlaatbaarheid optimaal zijn en de planten er optimaal kunnen groeien. Biodiversiteit in en op de bodem floreert bij een goede bodemkwaliteit en wordt benut binnen het landbouwbedrijf. De polder is zo ook klimaat- en droogtebestendig en de kans op verzilting is klein.

Maatregelen	Acties	Actiehouder	Via (instrument)				Anders
Minder grondbewerking en lichtere machines	aanschaf lichtere/natuurvriendelijke machines	██████████	X	X		X	
	Kennisinbreng	██████████					
Aanleg en beheer van kruidenrijk grasland, incl. vermindering ganzendruk	Zie 4.4	zie 4.4					
Zolang mogelijke beweiding met optimaal begrazingssysteem	verlenging periode weidegang	██████████	X	X			
Aanpassing bemesting en staltype	mest verbeteren	██████████	X	X			
	mest verdunnen bij uitrijden	██████████	X	X			
	vermindering kunstmestgebruik	██████████	X	X			
	Kennis	██████████	X	X			
Vaste mest	Vaste mest uitrijden najaar	██████████	X	X	X		Proeftuin

Compostering en bokashi	Compost/bokashi maken en toepassen	██████████	X	X	X		Proeftuin
Inzet restromen	Afspraken met gemeente en NM over inzet reststromen/organisch materiaal	██████████ ██████████			X		Proeftuin
Verbeteren waterhuishouding, droogtebestendige polder	Aanleg natuurvriendelijke oevers met vergroten wateropvang	██████████	X		X		KRW? klimaat-gelden?)
	Aanleg zoetwateropslag op bedrijfsniveau	██████████	X		X		klimaatgelden?

4.2 Strokenteelt

Situatie

Strokenteelt is al redelijk ingevoerd in de Nederlandse biologische akkerbouw en levert een aantrekkelijk landschap op voor mens, insecten, hazen, konijnen en vogels. Met strokenteelt wordt op Schiermonnikoog gezocht naar een verbeterde balans tussen voedselproductie voor het melkvee op Schiermonnikoog, de weidevogels en ganzenpopulatie. Ondanks dat de melkveestapel op Schiermonnikoog zal verkleinen, blijft een verbetering van de ruwvoerpositie van belang. Hierin ligt dan ook een grote uitdaging, waarbij de natuurlijke omstandigheden en grondsoort een grote uitdaging zijn.

Streefbeeld

Strokenteelt levert een aantrekkelijk landschap op voor mens, insecten en vogels. Het wordt toegepast met wisselende voedergewassen en perennials voor veevoorziening. Strokenteelt is een manier van bodembeheer en voedselproductie die beter gebruikmaakt van biodiversiteit en dit ook meer in stand houdt, rekening houdend met de voorkeuren voor weidevogels. Door de verkleining van de veestapel en de verbeterde voerzorg op het eiland is de afhankelijkheid van voer van de vaste wal sterk afgenomen. Productie van verschillende gewassen in de rotaties kan in een diversiteit aan veevoer - en mogelijk ook in andere toepassingen - voorzien. Tot slot helpt een goede inrichting bij een verlaging van de gazendruk.

Maatregelen	Acties	Partijen	Via (instrument)				
							ders
Strokenteelt	Aanleg wisselende voedergewassen en perennials voor veevoorziening	■■■■■ ■■■ ■■■	X	X			
	Gezamenlijk proefopzet / proefveldjes	■■■■■					
	Kennisinbreng/inbreng praktijkervaringen van bijvoorbeeld het biologische Landbouwbedrijf ERF	■■■■■ ■■■■■■■■■■	X	X	X		
	Onderzoek toepasbaarheid op individuele bedrijven				X		
	Kennisverspreiding			X	X		
Vanggewas	Inzaaien vanggewas stikstof	■■■■■■■■■■	X	X			
Bloemrijke randen	Aanleg bloemrijke randen	■■■■■■■■■■	X		X		

4.3 Het erf

Streefbeeld

Het boerenerf is een paradijs voor vogels, insecten en planten, en een genot voor de bezoekers die gebruik maken van de groepsaccomodaties. Door het gebruik van nestkasten, struiken, bloemrijke randen en bijenhôtels is er een goede basis gelegd voor het voedselweb (insecten) en de voervoorziening en huisvesting van vogels en andere dieren.

Bij de Kooiplaats is de eendenkooi een publieke trekpleister. Dicht bij het dorp is een zuivelhoeve geopend. Bij de inrichting en het erf van de zuivelhoeve is rekening gehouden met insecten- en vogelbevorderende maatregelen. Toeristen kunnen hier in woord en beeld kennismaken met de lokale producten en de biodiverse landbouw.

Maatregelen	Acties	Partijen	Via (instrument)				Anders
Natuurvriendelijk erf	Plaatsen nestkasten en bijenhôtels	[REDACTED]			X		
	Natuurvriendelijke beplanting	[REDACTED]			■		
	Aanleg bloemrijke randen	[REDACTED]	X	X	X		Proeftuin
[REDACTED]	Zie 4.9						
	aanvullende maatregelen nodig?	[REDACTED]					
Communicatie-/openstelling boerenerf		[REDACTED]			X		

4.4 Kruidenrijk grasland, de koe en weidevogels

Situatie

De weidevogels doen het op Schiermonnikoog goed. Dit moet in de toekomst zeker zo blijven, waarbij een verdere uitbreiding gecreëerd dient te worden richting de kwelder. In de verschillende proefopstellingen van bijvoorbeeld strokenteelt moeten rekening worden gehouden met de weidevogels.

Er is in de afgelopen jaren getracht andere en verschillende grassen en kruiden te krijgen in het grasland. Tot nu toe met nog te weinig succes. Om het streefbeeld te bereiken zal, naast investeren in proefveldjes vooral ook geïnvesteerd moeten worden in het vergroten van kennis over de mogelijkheden, onderzoek in combinatie met het terugdringen van de ganzendruk, bodem, bemesting en kwelder om de kans van slagen te doen vergroten.

Binnen het streefbeeld wordt gesproken over minder kunstmest, minder gebruik van krachtvoer, minder antibiotica, melkproductie, extensiever melkveehouderij en dubbeldoel vee. Er zal dus ook specifiek gekeken moeten worden naar de koe op Schiermonnikoog. Samen met stakeholders en, zal onderzocht moeten worden,

Streefbeeld

Het kruidenrijke grasland is afgestemd op de behoefte van de koe. Enkele boeren zullen kiezen voor een dubbeldoel koe, die zowel melk als vlees levert. Het is een ras dat graag buiten is en meer dan 3.000 uur beweid kan worden. Hierdoor wordt optimaal gebruik gemaakt van de eigen voervoorziening en wordt bijv. de ammoniakemissie sterk beperkt. Kruidenrijk grasland met een groot aantal soorten (met minimaal 15 soorten) kan alleen ontwikkeld worden als de ganzendruk sterk is verlaagd. Ganzen houden net als koeien van eiwitrijk gras. De bodemaatregelen en het kwelderbeheer zijn essentieel. Ook Wetterskip Fryslân draagt bij aan de verbetering van de biodiversiteit op het eiland door de dijken ook te voorzien van kruidenrijk grasland en het grasbeheer veel extensiever uit te voeren. Schiermonnikoog kent al een goede weidevogelstand. De maatregelen rond bodem, kruidenrijk gras en de landschappelijke inrichting versterken dit. De weidevogels vormen in de toekomst een nog grotere trekpleister en de boeren oogsten grote waardering voor de omvangrijke populaties in de polder en in de verbindingen met de natuurgebieden op het eiland.

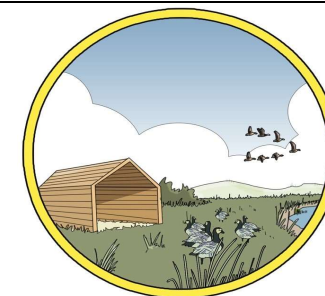
Maatregelen	Acties	Partijen					Via (instrument)		Anders
Vermindering veebezetting	Reductie aantal melkkoeien Reductie aantal GVE per hectare	Zie 4.8							
Weidevogelbeheer						X		X (regulier)	
Dubbeldoel koe	Kennisvergroting eigenschappen (melk) koe i passend bij een biodiverse landbouw (algemeen en individueel bedrijf)					X			
Kruidenrijk grasland	Opzetten proefopzet/proefveldjes voor een meer kruidenrijke grasland (polder).		X	X		X			
	Kennisvergadering: verkenning mogelijkheden met kennisinstellingen,		X	X		X			

Verlaging ganzendruk	zie 4.5						
Kruidenrijke dijken	inzaaien dijken	██████					
	extensiever maaibeheer	██████					X

4.5 De ganzen

Situatie

De ganzen zitten vanaf september tot eind mei met grote getalen (18.500) in de Banckpolder van Schiermonnikoog. Het aantal ganzen dat in de zomer op Schiermonnikoog blijft is ook sterk aan het groeien, waardoor er een groeiende populatie is die zich volledig het jaar rond aan het vestigen is op Schiermonnikoog. De ganzen zijn voor de kringlooptandbouw en biodiversiteit een belemmering. Door het landelijke beleid worden de dieren in het voorjaar gedreven naar de Waddeneilanden, waarbij met name Schiermonnikoog voor de volle 100 % aan schade op het grasland in de banckpolder getroffen wordt.

Streefbeeld

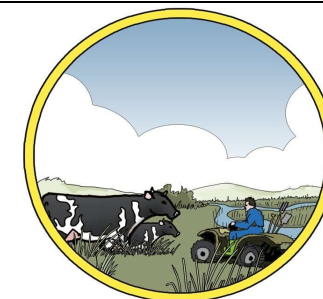
Ganzen vormen een toeristische trekpleister. Ander beheer van het kruidenrijke grasland in de polder en strokenteelt maken dit gebied veel minder aantrekkelijk voor grote groepen ganzen. Nieuwe beheersmaatregelen levert de kwelder aantrekkelijke grassoorten op, waardoor ganzen naar deze alternatieve opvangplek trekken. Om het kruidenrijke grasland in de polder te realiseren is het mogelijk om (in het uiterste geval) tijdelijk ganzen te verjagen.

Maatregelen	Acties	Actiehoude	Via (instrument)				
Beheermaatregelen in de polder	Kruidenrijk grasland in de polder (zie 4.4)	Zie 4.4				X	
	Strokenteelt (zie 4.2)	Zie 4.2					
Beheermaatregelen in de kwelder	Maaien kwelder				X		
(Tijdelijke) verjaging							
Monitoring ganzenschade	Monitoring vervolgschade		X				
Onderzoek	Onderzoek vermindering ganzendruk in de polder, mede in relatie tot beheer van de kwelder						

4.6 De kwelder

Situatie

Op dit moment beheren de veehouders op Schiermonnikoog een gedeelte van de kwelder en de verbingszone's in samenspraak met Natuurmonumenten. Dit is de afgelopen decennia gedaan door beweiding van jongvee en droge koeien, waarbij ook meer gebruik gemaakt van de paarden op Schiermonnikoog om de gronden te beheren. De afgelopen 2 jaar is ook weer eens stukje kwelder gemaaid op Schiermonnikoog. Doel hiervan was om de ganzen populatie te verleiden om meer hun voedsel te zoeken op de kwelder en de ganzendruk in de polder te verlagen. Dor middel van meer extensieve beweiding van vee (schapen, geiten, melkvee en vleesvee) wordt gezocht naar nog meer biodiversiteit in flora en fauna. . Hierbij is het ook van belang dat de weidevogelpopulatie meer mogelijkheden krijgt in de kwelder en de verbingszone's van Schiermonnikoog

Streefbeeld

Extensief beheer, dat aansluit bij het historisch medegebruik, gaat de verruiging met zeekweek tegen, waardoor het aantal planten- en broedvogelsoorten op de kwelder toeneemt. Het aantal voorkomende zeldzame soorten groeit en het gebied vormt een ideale opvangplaats voor ganzen. De Binnenkwelder vormt een bont mozaïek van verschillende landschapstypen, met schorren en zilte graslanden buitendijks, diverse soorten dieren en planten herbergend die aangepast zijn aan een zilt milieu. Jongvee en droge koeien lopen hier rond en werken middels begrazing en bemesting hard aan de bevordering van de biodiversiteit. Uit onderzoek is gebleken dat begrazing zorgt voor een grotere diversiteit aan planten dan maaien. De kwelder is met een ruime overgangszone samengebracht met de polder, zodat er een gradueel landschap is ontstaan, met een diversiteit aan planten- en diersoorten, wat goed is voor insecten.

Maatregelen	Acties	Partijen				Via (instrument)	
Extensieve begrazing jongvee en droge koeien	inscharen vee						
	monitoring ihkv beheerplan				X		
Maaien	Maaien, zie 4.5						
	monitoring ihkv beheerplan				X		
Overgangszone	Aanleg gradiënten van kwelder naar polder				X		
	Aanleg gradiënten van duin naar polder				X		

4.7 Verbindingszones

Westerplas

De omgeving van de Westerplas is een afwisselend gebied met open water, vochtige valleien, laag struweel en droge duinen. De kwaliteit van het water van de Westerplas is sterk verbeterd, ten behoeve van sterns en plevieren zijn schelpeilandjes aangelegd en een extra vogelkijkhut heeft de beleefbaarheid vergroot. Door een flexibel peilbeheer stroomt de Westerplas af op de bermsloot, waardoor de zuidwesthoek van de polder is vernat en er broedende tureluurs, slobbeenden, kuifeenden en rietorchissen kunnen voorkomen. Vanwege de peildynamiek zal de Westerplas in grootte gaan variëren, waarbij de oppervlakte van de plas in de zomer gering zal zijn. De overgang tussen het Westerplasgebied en de polder zal niet alleen door het water sterker verbonden worden. Door een ander dijkbeheer is er ook een landverbinding ontstaan, waarbij schapen een grote rol spelen. Boeren nemen deel aan het beheer van het gebied door vleesvee in te zetten. Vleesvee zorgt voor extra begrazing om verruiging tegen te gaan en het vlees dat hiermee geproduceerd wordt is van hoge kwaliteit, af te zetten op en buiten het eiland.

Maatregelen	Acties	Partijen	Via (instrument)				
Verbeteren waterkwaliteit		[REDACTED]					
Aanleg schelpeneilandjes		[REDACTED]					
(extra) vogelkijkhut		[REDACTED]					
Flexibel peilbeheer en vernatting		[REDACTED]					
Ecologisch dijkbeheer		[REDACTED]					
Begrazing	inzet vleesvee (overig vee)	[REDACTED]			X		

Groenglob

Het Groenglob is een afwisseling van vochtige duinvalleien, duinheide en vochtig duinbos. Soortenrijke vegetaties met vlozegge en spaanse ruiter is na ruim 20 jaar teruggekeerd, door maatregelen als vernatting, bekalking (verbetering pH) en begrazing door vleesvee. Een hoger waterpeil in de polder zorgt zowel in de noordelijke polder als in het Groenglob dat er kalkrijke kwel optreedt. Al deze maatregelen hebben geleid tot een gevarieerdere structuur en betere instandhouding van de overige natuurdoeltypen. In combinatie met de noordelijke polder is dit een geschikt gebied geworden voor weidevogels die het graag nat en niet te open hebben, zoals de tureluur, watersnip, graspieper en opgroeiende kuikens van alle soorten.

Maatregelen	Acties	Partijen	Via (instrument)				
Vernatting	hoger waterpeil in de polder				X		
Bekalking					X		
Begrazing	inzet vleesvee / Overige vee (schapen, geiten, etc.)				X		

4.8 Instandhouding N2000

Streefbeeld

Het duingebied is sterk verbeterd in kwaliteit, door de verminderde stikstofdruk in samenhang met goed natuurbeheer dat aansluit bij de natuurlijke processen van wind, water, plant en dier op het eiland.

Maatregelen		Acties	Partijen		Via (instrument)		
Vermindering veebezetting	aantal stuks vee reduceren	[REDACTED]	X	X			
	aantal GVE/hectare reduceren	[REDACTED]	X	X			
	afstand tot de duinen	[REDACTED]	X	X			
Stikstof reducerende maatregelen	mest verbeteren	[REDACTED]	X	X			
(	Mest verdunnen bij uitrijden	[REDACTED]	X	X			
	verminderen gebruik kunstmest	[REDACTED]	X	X			
	Compost/bkashi toepassen	[REDACTED]	X	X			
	verlenging periode weidegang	[REDACTED]	X	X	X		
	vermindering eiwit in rantsoen	[REDACTED]	X	X			
	Toepassing vanggewas	[REDACTED]	X	X			
	Aanlegnatuurvriendelijke oevers met wateropvangfunctie	[REDACTED] [REDACTED]	X	X			
	Niet toepassen derogatie	[REDACTED]	X	X			

	Stal aanpassingen	■	X	X			
	Aanleg bokashi of composteringsplaat						
	Aanleg zoetwateropslag op bedrijfsniveau						
Groenblauwe diensten	Zie eerdere paragrafen		X	X			

4.9 Naar een nieuw verdienmodel: de kaasfabriek

Streefbeeld

Deze landbouw levert kwaliteitsproducten die de consument waardeert en waar men een goede prijs voor betaalt. De Schiermonnikogger zuivelproducten vinden hun weg naar de consument via de eilander horeca en middenstand en via de schappen van speciaalzaken en supermarkten. Op de zuivelboerderij kunnen de lokale producten geproefd worden en kan ervaren worden hoe de producten tot stand komen. Fans van het mooie Waddeneiland én simpelweg de liefhebber van een goed product omarmen de zuivelproducten van Schiermonnikoog.

Maatregelen		Acties	Partijen	Via (instrument)			
Zuivelhoeve	Bouw zuivelhoeve	Zuivelcoöperatie		X		X	
	Vermarketing/communicatie	Zuivelcoöperatie		X		X	

5. Monitoringplan